

OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA TALABA QIZLARNING TADQIQOT VA INNOVATION KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Uktamova Umida Sunatullayevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talaba qizlarning tadqiqot va innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonidagi asosiy muammolar kompleks tarzda tahlil qilinadi. Maqolada ushbu muammolarni hal qilish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. gender jihatdan teng huquqli ta'lim muhitini yaratish, integratsiyalashgan tadqiqot ta'limi modullarini joriy etish, innovatsion laboratoriyalar va tadqiqot markazlarini tashkil etish, mentorlik dasturlarini kengaytirish, talaba onalar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini mustahkamlash hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Kalit so'zlar: tadqiqot kompetensiyasi, innovatsion kompetensiyalar, talaba qizlar, pedagogik oliy ta'lim, gender tengligi, ilmiy faoliyat, mentorlik

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ основных проблем, возникающих в процессе развития исследовательских и инновационных компетенций среди студенток педагогических высших учебных заведений Республики Узбекистан. Разработаны практические рекомендации по преодолению данных проблем, включая: создание образовательной среды, обеспечивающей гендерное равноправие; внедрение интегрированных модулей исследовательского обучения; организацию инновационных лабораторий и исследовательских центров; расширение программ наставничества; укрепление системы социальной поддержки для студенток, являющихся матерями; а также развитие международного сотрудничества.

Ключевые слова: исследовательские компетенции, инновационные компетенции, студентки, педагогическое высшее образование, гендерное равенство, научная деятельность, наставничество

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the key challenges encountered in developing research and innovation competencies among female students in pedagogical higher education institutions of the Republic of Uzbekistan.

Practical recommendations for addressing these challenges are elaborated, including: creating a gender-equitable educational environment; introducing integrated research-based learning modules; establishing innovation laboratories and research centers; expanding mentorship programs; strengthening social support systems for student mothers; and fostering international collaboration.

Keywords: research competencies, innovation competencies, female students, pedagogical higher education, gender equality, scientific research activity, mentorship.

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanish dinamikasi oliy ta'lim muassasalarida talabalarning tadqiqot va innovatsion kompetensiyalarini shakllantirishni dolzarb vazifa sifatida belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasida pedagogik kadrlar tayyorlash sohasida ayrim jihatdan o'ziga xos vaziyat kuzatiladi: pedagogika yo'nalishida tahsil oluvchi talabalarning deyarli ikki uchdan ortig'i qizlardan iborat. 2023-yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talaba-qizlar soni 126,3 ming nafarni tashkil etib, talaba-yigitlarning soni 52,4 ming nafarga teng bo'lgan. Bu holatda kelajakdagi o'qituvchilar – ayniqsa, qizlar – uchun ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, talaba qizlarning ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni hal qilish milliy ta'lim siyosatining samarali amalga oshirilishi uchun zarur shartdir.

Tadqiqot kompetensiyasi talabaning mustaqil ravishda ilmiy muammoni aniqlash, tadqiqot metodologiyasini tanlash, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, natijalarni umumlashtirish va ilmiy ishni taqdim etish qobiliyatlari majmuasi sifatida belgilanadi. Innovatsion kompetensiyalar esa yangi g'oyalarni ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish va o'zgaruvchan sharoitlarda ijodiy yechimlar qabul qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Pedagogik ta'limda ushbu kompetensiyalarning ahamiyati shundan iboratki, kelajakdagi o'qituvchilar faqat bilim yetkazuvchisi emas, balki o'quvchilarning tadqiqotchi va innovator sifatida rivojlanishiga rahbarlik qiluvchi shaxs bo'lishi kerak. Biroq, amaliyotda talaba qizlarning tadqiqot va innovatsion faoliyatga jalb qilinish darajasi yetarli emas. Ko'pgina pedagogik universitetlarda tadqiqot faoliyati an'anaviy dars-mashg'ulot tizimiga qo'shimcha sifatida qaraladi. Talabalarga tadqiqot usullari, ilmiy ish yuritish texnikasi, innovatsion loyihalarni ishlab chiqish bo'yicha yetarli amaliy ko'nikmalar shakllantirilmaydi. O'qituvchilar o'zlari

ham innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishadi, bu esa talabalarning faol ishtirokini cheklaydi.

O'zbekiston jamiyatida ayollarning asosiy vazifasi oilaviy mas'uliyatlar bilan bog'liq bo'lishi kerak degan an'anaviy qarashlar hali ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holatda talaba qizlar o'zlarining ilmiy faoliyatiga kamroq e'tibor berishga, oila va kasb o'rtasida tanlov qilishga majbur bo'lishadi. Gender tenglik masalasi 2021-yil 28-maydagi PQ-5145-sonli Prezident Farmoni hamda 2023-yilda qabul qilingan "Ayollar huquqlarini ta'minlash va ularning faolligini oshirish milliy dasturi" doirasida davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan bo'lsa-da, amaliyotda bu tamoyillarni hayotiy sharoitlarga joriy etish jarayoni sekin kechmoqda. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida talaba qizlarning ilmiy faoliyatga qiziqishi va ularning salohiyatini amalga oshirish imkoniyatlari o'rtasida katta farq mavjud. Ko'plab talaba qizlar bakalavriat bosqichida ilmiy faoliyatga qiziqish bildirishsa-da, magistratura bosqichiga o'tganda ushbu qiziqish pasayib boradi. Buning sabablari orasida oilaviy majburiyatlarning oshishi, ilmiy faoliyat uchun zarur bo'lgan vaqt va mablag'larning yetishmasligi, shuningdek, ilmiy faoliyat va oilaviy hayotni uyg'unlashtirish qiyinchiligini ko'rsatish mumkin.

Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida ilmiy laboratoriyalar, zamonaviy uskunalar, ilmiy adabiyotlar va elektron resurslar yetarli darajada ta'minlanmagan. Talaba qizlar uchun maxsus tadqiqot markazlari yoki innovatsion inkubatorlar deyarli mavjud emas. Bu esa ularning ilmiy salohiyatini amalga oshirish imkoniyatlarini keskin cheklaydi. Xususan, qishloq joylaridan kelgan talaba qizlar shahar markazidagi universitetlarga o'qishga kelganda, ilmiy faoliyat uchun zarur bo'lgan infratuzilma va resurslarga kirish imkoniyati kamligi tufayli qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shuningdek, ko'pgina pedagogik universitetlarda talabalar uchun mo'ljallangan ilmiy adabiyotlar fondi eskirgan, zamonaviy xalqaro nashrlar va elektron ilmiy ma'lumotlar bazalari bilan bog'lanish imkoniyati cheklangan. Natijada talaba qizlar o'z tadqiqotlarini o'tkazishda ilmiy asoslangan yondashuvdan mahrum bo'lib qolishadi.

Talaba qizlarning ilmiy faoliyatga jalb qilinishida tajribali olim-ayollar va yosh o'qituvchilar o'rtasidagi mentorlik aloqalari muhim rol o'ynaydi. Biroq, oliy ta'lim muassasalarida ayol professor-o'qituvchilarning ilmiy darajasi va ulushi nisbatan past bo'lib, professor-o'qituvchilar tarkibida erkaklar hukmronlik qiladi. 2023-yil

ma'lumotlariga ko'ra, pedagogik universitetlarda professor unvoniga ega bo'lgan ayollar ulushi 28 foizni tashkil etadi. Bu esa talaba qizlar uchun namuna bo'la oladigan ilmiy rahbarlarning yetishmasligiga olib keladi. Shuningdek, ko'pgina talaba qizlar o'z ilmiy ishlarini olib borishda tajribali olim-ayollardan maslahat olish imkoniyatidan mahrum bo'lishadi, bu esa ularning ishonchini pasaytiradi va ilmiy faoliyatdan chetlanishiga sabab bo'ladi. Mentorlik tizimining yo'qligi talaba qizlarning ilmiy yo'nalishda o'sishiga to'sqinlik qiluvchi muhim omildir.

Talaba qizlarning ko'pchiligi oilaviy majburiyatlarga ega bo'lganligi sababli, qo'shimcha daromad manbalarini qidirishga majbur bo'ladi. Natijada ularning ilmiy tadqiqotlar va innovatsion loyihalar bilan shug'ullanishga ajratishgan vaqti keskin cheklangan bo'ladi. Shuningdek, tadqiqot faoliyati uchun zarur bo'lgan mablag'larning yetishmasligi ham muhim to'siqdir. Ko'pgina talaba qizlar konferensiyalarga borish, ilmiy adabiyotlar sotib olish yoki tadqiqot uchun zarur jihozlardan foydalanish uchun mablag' topa olmaydi. Boshqa tomondan, pedagogik universitetlarda talabalar uchun mo'ljallangan ilmiy grantlar soni juda cheklangan bo'lib, ularga asosan erkak talabalar va yosh o'qituvchilar ega bo'lishadi. Bu holat talaba qizlarning ilmiy faoliyatdan chetlanishiga va ularning salohiyatining yo'qolishiga olib keladi.

Muammolarni hal qilish uchun bir qator samarali choralar ko'rilishi lozim. Avvalo, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida gender jihatdan teng huquqli ta'lim muhitini yaratish zarur. Buning uchun talaba qizlarning ilmiy faoliyatga jalb qilinishini rag'batlantiruvchi maxsus grantlar va stipendiyalar tizimini joriy etish kerak. Ikkinchidan, bakalavriat bosqichidan boshlab talabalarga tadqiqot usullari, innovatsion loyihalarni boshqarish, ilmiy maqolalar yozish bo'yicha modulli kurslarni joriy etish lozim. Har bir fan bo'yicha talabalar tadqiqot loyihalarini amalga oshirish majburiyati kiritilishi kerak. Uchinchidan, pedagogik universitetlar negizida "Talabalar tadqiqot markazlari" va "Innovatsion pedagogika laboratoriyalari" tashkil etilib, zamonaviy texnologiyalar va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash zarur. To'rtinchidan, tashqi va ichki ekspertlar – jumladan, xorijiy hamkor universitetlardan olim-ayollar – bilan hamkorlikda talaba qizlar uchun mentorlik dasturlarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Beshinchidan, talaba onalar uchun bolalarga g'amxo'rlik xizmatlari, moslashuvchan ta'lim jadvali, oilaviy va ilmiy faoliyatni uyg'unlashtirishga yordam beruvchi psixologik xizmatlar tashkil etilishi kerak. Oltinchidan, talaba qizlarni xalqaro

ilmiy konferensiyalar, grant dasturlari va almashinuv dasturlariga jalb qilish orqali ularning global tadqiqot tarmoqlariga kirish imkoniyatini yaratish lozim.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston oliy pedagogik ta’limida talaba qizlarning tadqiqot va innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish – bu faqat jinsiy tenglik masalasi emas, balki butun ta’lim tizimining sifatini oshirish strategiyasining muhim tarkibiy qismidir. Pedagogik kadrlar tayyorlash jarayonida talaba qizlarning ilmiy salohiyatini qo‘llab-quvvatlash, ularni innovatsion faoliyatga jalb qilish va gender jihatdan teng huquqli muhit yaratish orqali kelajak avlod o‘qituvchilari – ayniqsa, ayol pedagoglar – o‘z o‘quvchilariga nafaqat bilim, balki tadqiqot va innovatsion yondashuvni ham o‘rgata oladigan zamonaviy mutaxassislar sifatida shakllanishlari mumkin. Ushbu yo‘nalishda davlat siyosati, oliy ta’lim muassasalari va jamiyat vakillarining faol hamkorligi asosida amaliy choralar qo‘llanilsa, O‘zbekiston pedagogik ta’lim tizimi xalqaro standartlarga mos keladigan, ijodiy va tadqiqotchilik salohiyatiga ega kadrlar tayyorlash markaziga aylanishi mumkin. Kelajakda talaba qizlarning tadqiqot va innovatsion kompetensiyalari rivojlantirilgan taqdirda, ular faqat o‘z oilalarida emas, balki butun jamiyat hayotida faol ishtirok etuvchi, ijtimoiy o‘zgarishlarni boshlab beruvchi shaxslar sifatida shakllanishlari kutilmoqda.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pedagog kadrlarni tayyorlash va ularni malakasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5145-son Farmoni. – Toshkent, 2021-yil 28-may.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Ayollar huquqlarini ta'minlash va ularning faolligini oshirish milliy dasturi” to‘g‘risidagi qarori. – 2023-yil 15-iyun.
3. Statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan talabalar soni to‘g‘risida ma’lumotnomalar. – Toshkent, 2023.
4. Raximova S.N. Talabalarning ilmiy tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirishning nazariy asoslari // Ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – № 2. – B. 45-58.
5. Xaydarova S. Oliy ta’limda gender tengligi: nazariya va amaliyot // Fan va ta’lim. – 2024. – № 1. – B. 112-125.

6. Karimova D.A. Pedagogik oliy ta'limda innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari // Ta'lim va innovatsiyalar. – 2025. – № 3. – B. 78-89.
7. Toshkent davlat pedagogika universiteti. Ilmiy faoliyat monitoringi bo'yicha hisobot. – 2024.
8. Abdullaeva M. Talaba-qizlarning ilmiy faoliyatga jalb qilinishi: ijtimoiy-psixologik jihatdan tahlil // Jamiyat va ijtimoiy fanlar. – 2024. – № 4. – B. 156-167.

